

ustvarjalko gradiva najdemo v abecednem kazalu ustvarjalcev (1. knjiga, str. 254). Ponovita se signatura fonda (AS 1241) in zaporedna številka (1027), osrednji del pa je samo navedba naziva ustvarjalca (Slovenska izseljenska matica) in začetka delovanja (1951-) - konec ni naveden, ker je omenjeno društvo, članes kot združenje, še vedno dejavno.

Tretji korak je odprtje vodnika pod tekočo številko 1027 (3. knjiga, str. 50-51). Tu se ponovijo podatki (signatura in ime fonda, čas, iz katerega gradivo izvira, obseg v tekočih metrih z dodano specifikacijo: 51 škatel, 77 fasciklov, 53 knjig, 10 ovojev oziroma omotov). Tu se izkaže, da moraš imeti pred seboj prvo knjigo, da si razložiš kratice š., f., k. in o. (Mimo grede, arhivistom so okrajšave znane, širšemu krogu uporabnikov pa ne.) Sledi ime ustvarjalca fonda in čas začetka delovanja, kar je v nadaljevanju vsebinsko razloženo: namen in organizacija delovanja, izdajateljska dejavnost, programske oblike delovanja. (Med temi je zanimiva informacija o njenem znanstvenem delu s področja izseljstva, organiziranju znanstvenih simpozijev in spodbujanju znanstvenega raziskovanja. Njen statut vsebuje te dejavnosti, praksa pa je le omejena na zadnje trditev, to je na spodbujanje raziskovanja slovenskega izseljstva.) Izpuščena pa je z arhivskega vidika pomembna informacija, da je Matica od vsega začetka z relativno uspešnostjo zbirala zgodovinsko (arhivsko in tiskano) gradivo izseljencev, zlasti v 50. in 60. letih (glej: M. Drnovšek, Utrinki o odnosu Slovencev do izseljenskega arhivskega gradiva, Viri 3, Slovenski izseljenci (Objava arhivskih virov), Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1990, str. 5-17). Opisu delovanja ustvarjalca sledijo izbor literature (večinoma poročil o delu in priložnostnih člankov ob njenih obletnicah), kratka vsebina fonda in navedba pripomočka, to je prevzemnega seznama iz leta 1974. Glede tega lahko le slutimo, kakšna je urejenost in stopnja dostopnosti (uporabnosti) gradiva. Ali ob prevzetih leta 1987 in 1989 ni bil narejen vsaj prevzemni seznam, ki bi uporabniku lahko služil kot prvi pripomoček? Obseg fonda (19 tekočih metrov) je relativno velik za njegov pregled gradiva od škatle do škatle.

Zanimiva je tudi informacija, da je Matica izročila gradivo z depozitno pogodbo v letih 1974, 1987 in 1989. V uvodnih pogojih za uporabo arhivskega gradiva (1. knjiga, str. 19) je v tretji alineji navedeno: "Javno in zasebno gradivo se daje v uporabo v skladu z zakonodajo, z internim navodilom Arhiva in s pogoji izročiteljev fondov in zbirk..." Ali so pri uporabi gradiva Matice kakšne omejitve s strani izročitelja? Omemba depozitne izročitve poučenemu daje slutiti, da gradivo ni popolnoma dostopno oziroma da so poslavljene omejitve s strani izročitelja. Tudi v poglavju o dostopnosti arhivskega gradiva (1. knjiga, str. 21-22) ni razloženo, kaj pomeni depozitna hramba gradiva, v našem primeru fonda Slovenska izseljenska matica.

Ob gornjem primeru hi rad opozoril še na možnost popolnejših informacij o ohranjenem gradivu določenega ustvarjalca, ki jih obravnavani vodnik ne daje v celoti oziroma jih zasledimo le pri manjšem številu

fondov in zbirk. Gre za hrambo delov fondov (omenjenih v vodniku) določenega ustvarjalca pri drugih inmetnikih, to je v drugih arhivih, knjižnicah, muzejih, raziskovalnih inštitutih in ne nazaduje pri zasebnikih. Res je vodnik predvsem inventura in prikaz lastnega bogastva arhiva, vendar bi z ne veliko truda vodnik kot informativno pomagalo pridobil na kakovosti, če bi (samo z omenitno drugega hranitelja, še bolj pa tudi s časovno in vsebinsko oznako ter opozorilom na obseg) prinašal tudi te informacije. Če ostane pri Slovenski izseljenski matici, je bil v preteklosti del njenega gradiva prinesen na današnji Inštitut za slovensko izseljstvo ZRC SAZU. In če naredimo še korak dalje, Matica še vedno hrani gradivo v t. i. dokumentacijski zbirki (torej ne gre samo za administrativno gradivo društva), ki je še najbolj podobno gradivu, ki ga hrani omenjeni Inštitut. Še pred nekaj leti je bila za to gradivo zadolžena dokumentalistka, le-te ni več, dokumentacijsko zbirko pa še vedno hrani društvo.

Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva republike Slovenije je brez dvoma velik dosežek arhivistov in hkrati lepa osebna izkaznica arhiva oziroma gradiva, ki ga hrani. Ob njegovem obsegu in pomenu in zlasti zaradi hitrega izgubljanja aktualnega stanja stvari se postavlja vprašanje: kako v prihodnje? Verjetno bodo računalniški pristopi tista pot razvoja posredovanja pripomočkov za uporabo po arhivski kulturni dediščini, ki bo prevladala. Vendar vstop v novo tisočletje ne bo popolnoma izbrisal knjižnih objav, vsaj upam tako. Hkrati pa se za bolj ali manj trdno zakoličene fonde (v smislu urejenosti) odpirajo možnosti za podrobnejše prikaze ustvarjalcev in njihovih izročilnega gradiva, tematskih pregledov gradiva itd. In ne nazadnje upam, da bom v prihodnosti z veseljem - v knjižni ali računalniški obliki - pregledoval tudi vodnik po fondih ali delih fondov Arhiva Republike Slovenije in vseh drugih arhivov ter drugih inmetnikov arhivskega gradiva, ki se niso ohranili, vključnoč tudi podrobne analize vprašanj, kot so, zakaj se gradivo ni ohranilo, kaj ga lahko 'nadomesti' in podobno. V mislih imam vodnik belih lis na področju vseslovenske arhivske kulturne dediščine, nastale na slovenskem ozemlju ali med Slovenci po svetu.

Marjan Drnovšek

Bojan Himmelreich, Prva svetovna vojna v dokumentih Zgodovinskega arhiva Celje, razstava in katalog, Zgodovinski arhiv Celje, katalog, Celje 1998, 121 dokumentov

Zgodovinski arhiv Celje (ZAC) je ob osemdeseti obletnici konca prve svetovne vojne pripravil odmevno razstavo Prva svetovna vojna v dokumentih Zgodovinskega arhiva Celje. Razstava je bila na ogled v prostorih Muzeja novejšje zgodovine Celje od 29. oktobra do 1. decembra 1998.

Avtor razstave in k razstavi spremljajočega ka-

taloga z istim naslovom višji arhivist Bojan Himelreich je idejo za postavitev razstave dohil ob urejanju in proučevanju gradiva številnih fondov upravnih organov s področja, ki ga pokriva ZAC, gradiva Okrožnega sodišča Celje in Okrajnega sodišča Celje, pa tudi zbirk, ki jih hrani ZAC za obdobje prve svetovne vojne; gre predvsem za zbirke fotografij. Avtor razstave se ukvarja s proučevanjem preskrbe prebivalstva med vojno in to gradivo zelo dobro pozna.

Namen razstave je bil obiskovalcem prikazati, kakšne posledice je imela prva svetovna vojna na življenje v zaledju, kako so vojne razmere vplivale na vsakdanjik malega človeka in kako so mu spremenile ustaljeni tok življenja.

Število prebivalcev Celja (približno sedem tisoč ljudi) sta zmanjšali nižja rodnost in večja umrljivost, število prebivalstva se je nato povečalo zaradi priliva beguncev, še bolj pa zaradi v mestu nastanjenih vojakov. Vse javne stavbe v mestu, kot so Narodni dom, šolska poslopja, nemška hiša, Gozdna hiša, grofija, gostilne, študentski dom so bile od prvih dni mobilizacije zasedene z vojaštvom. Prva svetovna vojna je pomenila prelomnico na vseh področjih življenja takratnega prebivalstva in je potekala posredno tudi v zaledju. Nastal je velike zastoj na področju gospodarstva, saj so vojne razmere pomenile odtegnitev velikega dela moške delovne sile v tovarnah, zmanjševanje ali preusmeritev proizvodnje. Najbolj žgoč problem je bilo pomanjkanje osnovnih življenjskih potrebščin. Vrstile so se številne omejitve nakupov s tako imenovanimi kartami oz. potrošniškimi nakaznicami. Vojna je bila velika obremenitev za prebivalstvo zaradi ogromnega razkoraka med rastjo cen in zasluzkom zaposlenih.

Prek razstavljenih dokumentov so obiskovalci spoznali spremenjene razmere v življenju prebivalstva v zaledju, na katere je vplivala vojna na fronti. Številni dokumenti nas seznanjajo z življenjem vojakov v zaledju, pa tudi z načini pokopov padlih vojakov, s problemi beguncev, največ dokumentov pa se nanaša na organizacijo preskrbe. Ker dokumenti sami povedo največ, naj jih nekaj naštejemo: *Načrt razdelitve sladkarja prebivalcem v civilskem okraju, Določila glede prometa z moko, Prepoved mletja v lastnih mlinih, Dovolilnice za klanje telet, Nabiranje listov vrhbil in jagod kot nadomestkov za čaj, Uporaba grahskih pečk kot surovina za maščobe, Prikaz največjih izumljenih dnevnih količin sem in sheme za živina, Ukaz kmetom o obvezni pridelavi zelenjare in krompirja, Prepoved uporabe jaje za izdelavi velika-nočnih pisanic, Phikat z navodili za zbiranje in sušenje kopriv tako, da bo iz njih mogoče izdelati hlače.* Razstavljene so hile številne nakaznice za nakup živil in oblačil, razglesi o razdeljevanju pre-moga, obveznice vojnih posojil, reklamne tiskovine za loterija v korist vojne oskrbe, plakat s pozivom za prodajo kovin... Skupaj je bilo razstavljenih 121 dokumentov, največ iz fonda Mestne občine Celje. Za popestritev so hile ob arhivskih dokumentih razstavljene tudi muzealije, ki sta jih posodila privatni zbiralec gospod Srečko Rože iz Lokve (uniforma

vojaka s pritisklinami in puško, tulci granat) in Pokrajinski muzej Celje (orožje).

Avtor je v uvodu kataloga k razstavi opisal razmere v zaledju med prvo svetovno vojno, v drugem delu pa je podal pregled vseh razstavljenih dokumentov, označenih z zaporednimi številkami, tako kot so bili na razstavi. Ob vsakem dokumentu so navedeni fond, arhivska škatla in signatura. V katalogu so objavljene tudi reprodukcije nekaterih dokumentov z razstave.

Razstava le za kratek čas postavi na ogled dokumente iz preteklosti, nova spoznanja in vtisi lahko počasi zbledijo, katalog pa lahko zainteresiranega bralca znova popelje do varno spravljene dokumentov v arhivskih škatlah omenjenih fondov.

Bjajana Aristarini

Mirjana Kontestabile Rovis, Virgilij Šček - poslanec v rimskem parlamentu: popis fonda, Pokrajinski arhiv Koper, Koper 1998, 123 strani

V decembru leta 1998 je pri Pokrajinskem arhivu Koper izšel popis fonda PAK št. 333, Virgilij Šček.

Publikacija ima dva vsebinska sklopa. Prvi del je nastal kot rezultat proučevanja delovanja tega pomembnega primorskega duhovnika, politika in narodnega delavca, slovenskega poslanca, uradnika, pisca in publicista še v študentskih letih (diplomska naloga pri prof. dr. Miroslavu Stiplovšku) in poglobljenega znanstvenoraziskovalnega dela po zaposlitvi v Pokrajinskem arhivu Koper.

V delu je avtorica osvetlila vlogo (duhovnika) Virgilija Ščeka kot poslanca primorskih Slovencev v rimskem parlamentu. Njegovo poslansko delovanje je prikazala v okviru širših političnih dogajanj na Primorskem.

Prvi del tako sestavlja osem vsebinskih sklopov. Predstavljen je kratek življenjepis poslanca, širše politično dogajanje v obdobju volitev v italijanski parlament leta 1921, sam potek volitev in ob pomoči časopisov *Edinost* in *Goriška straža* vloga Jugoslovenske narodne stranke, oziroma političnega društva *Edinost*. V nadaljevanju je avtorica predstavila poslansko delo Virgilija Ščeka, njegov nastopni govor v rimskem parlamentu, ki ga je imel 23. junija 1921, in interpelacije. Pomeniben del raziskave je namenila orisu gospodarskih, socialnih in političnih vprašanj slovenske manjšine na Primorskem. Za prikaz Ščekovega poslanskega delovanja je uporabila arhivsko gradivo v Pokrajinskem in v Škofijskem arhivu v Kopru ter članke v časnikih *Edinost*, *Goriška straža* in *Mali list*.

V poglavju interpelacije (z njimi je Šček italijansko javnost opozarjal na probleme slovenske in hrvaške manjšine ob koncu prve svetovne vojne) so na enem mestu zbrani prepisi objavljenih interpelacij iz časopisa *Goriška straža*, neobjavljeni pa so prevodi iz dokumentov *Atti parlamentari - Atti del parlamento*